

Hrázděný dům severního Plzeňska na příkladu stavení čp. 1 z Popovic u Chrančovic

Karel FOUĐ; Stanislav PLEŠMÍD

ANOTACE: V někdejších národnostně smíšených oblastech severního Plzeňska se kromě domů roubených vyskytuje také několik hrázděných staveb. Příkladem je stavení usedlosti čp. 1 v Popovicích u Chrančovic (okres Plzeň-sever). Dům je trojdílné dispozice chlívního typu. Přízemí je dnes zděné, dřívější existenci roubených stěn světnice nelze vyloučit. Patro domu je hrázděné, vybavené jak pavlači, tak obytnými komorami, síní a sýpkami. Relativně jednoduchou konstrukci hrázděného rámu zdobí profilované sloupky pavlače a skladba štítů v podstřeší. Obytné místnosti patra jsou vybavené slohovými okny barokního typu, v hrázdění s profilovanými římsami a suprafenestrami. Objekt prochází od roku 2016 postupnou obnovou. Podle dendrochronologie byl vyzdvížen zřejmě již v letech 1793–1795, což ještě více podtrhuje jeho památkové, architektonické a stavebněhistorické kvality.

Úvodem

Hrázděný dům zaujímá v historické architektuře českých zemí nezastupitelnou úlohu. O jeho původu a rozšíření byla vydána řada monografií i odborných nebo populárně-naučných studií a článků.¹ Patří k významným dokladům umu i výtvarného citění stavitelů, tesařů, truhlářů a zedníků předešlých věků. Některé z jeho typů, např. lidový dům z Chebska, patří k pomyslnému vrcholu hrázděných staveb v českých zemích, kde se účelnost prolíná se snahou vnést do ryze technických konstrukcí výtvarný prvek. Mnohé stavby dochované v Doubravě u Chebu, Novém Drahově, Salajně a na dalších místech Chebska nebo sousedního Sokolovska jsou učebnicovým příkladem snahy o zdobné ztvárnění hrázděné konstrukce, a to především v podstřešních částech štítů domů a hospodářských staveb. Členění rámových konstrukcí věnovali jejich budovatelé často velkou pozornost. Dojem ze stavby v mnoha případech ještě zvyšuje jejich barevné řešení. Valná většina dochovaných budov pochází z období první poloviny 19. století, výjimkou však nejsou ani stavby vyzdvížené v průběhu druhé poloviny 18. století.²

■ Poznámky

1 Obsáhlejší studií o původu a rozšíření hrázděného domu v Čechách přináší Václav Mencl, *Lidová architektura v Československu*, Praha 1980. Autor se věnuje tématu hrázděného domu a jeho rozšíření na území celých Čech, tedy nejen na Chebsko, Sokolovsko a Karlovarsko. Zmiňuje i několik příkladů z Plzeňska. Ze starších národopisných prací věnovaných (nejen) hrázděnému domu viz Josef Hofmann, *Ländliche Bauweise Einrichtung und Volkskunst des 18. und 19. Jahrhunderts in der Karlsbader Landschaft*, Karlsbad 1928. Zcela nezastupitelný pro poznání krás hrázděné architektury je přínos muzejníka a národopisného badatele Josefa Václava Schejbalu (1928–2001),

1

který těmto stavbám, jejich konstrukčním řešením, výtvarnému pojetí a estetickému vnímání věnoval také dostatečný prostor, např. Josef Václav Schejbal – Jana Schejbalová, *Umění lidových tesařů, kameníků a sochařů v severních Čechách*, Liberec 1985. J. V. Schejbal proslul také jako zručný kreslíř. Mnohé z jeho prací, zachycující dnes již často neexistující stavby včetně těch hrázděných, byly publikovány retrospektivně jako Jan Strnad, *Josef Václav Schejbal: rodáci o osobnosti Jablonce nad Nisou: kresby a akvarely z Jizerských hor, Jablonecka, Podještědí a Pojezeří*, Jablonec nad Nisou 2008. Problematice hrázděného domu a způsobu provedení užitých stavebních konstrukcí se formou hesel a jejich dostatečného popisu a vysvětlení věnuje také Václav Frolec – Josef Vařeka, *Lidová architektura – encyklopedie*, Praha 1983 (další vydání 2007). Prozatím poslední obsáhlejší popis hrázděného domu na Chebsku, Sokolovsku i Karlovarsku přináší Jan Pešta, *Encyklopedie českých vesnic, díl III. Západní Čechy*, Praha 2005. Poznání vesnic severního Plzeňska včetně tehdy stojících hrázděných staveb se věnuje také Dobroslav Líbal – M. Heroutová, *Pasportizace okresů západočeského kraje*.

Obr. 1. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), usedlost čp. 1, pohled ze dvora od jihozápadu na obytné stavení. Foto: Karel Foud, 2016.

Okres Plzeň-sever. Díl I. a II. (nepublikovaný strojopis), Praha 1977. Přestože jde v mnoha případech pouze o stručný popis sídel a základní výčet staveb zajímavých jak po stránce stavebněhistorické, tak uměleckořemeslné, je předmětná práce hodnotným záznamem o rozsahu památkového fondu regionu na sklonku 70. let 20. století.

2 Hrázděné domy, především pak z venkovského prostředí, jsou v některých případech datovány vročením, a to jak autentickým, tak sekundárně provedeným. Období vzniku domu pomáhá určit jak studium dobové plánové dokumentace, je-li dochována, tak moderní mezioborová metoda zvaná dendrochronologie. Ta v českých zemích zvolna zdomácněla až v 90. letech 20. století a stále získává na významu. Díky ní bylo možné určit dobu mýcení dřeva užitého ve stovkách historických staveb.

2

3

4

5

Obr. 2. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), obytné stavení usedlosti čp. 1, pohled od jihovýchodu. Foto: Karel Tůma, 1963 (fotoarchiv NPÚ, ÚOP v Plzni, okres Plzeň-sever, složka Popovice, čp. 1, č. neg. 7022).

Obr. 3. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), usedlost čp. 1, pohled od jihu na jižní bránu s brankou s průhledem do dvora na jižní průčelí obytného stavení. Stav před demolicí brány. Foto: Karel Tůma, 1963 (fotoarchiv NPÚ, ÚOP v Plzni, okres Plzeň-sever, složka Popovice, čp. 1, č. neg. 7023).

Obr. 4. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), usedlost čp. 1, pohled od jihozápadu na jižní a západní průčelí obytného stavení. Foto: Karel Tůma, 1963 (fotoarchiv NPÚ, ÚOP v Plzni, okres Plzeň-sever, složka Popovice, čp. 1, č. neg. 7021).

Obr. 5. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), usedlost čp. 1, pohled od severozápadu na severní a západní průčelí obytného stavení. Foto: Karel Tůma, 1963 (fotoarchiv NPÚ, ÚOP v Plzni, okres Plzeň-sever, složka Popovice, čp. 1, č. neg. 7024).

Hrázděný dům se jen zvolna šířil ze severozápadních oblastí Čech do vnitrozemí. Jeho výskyt je většinou úzce vázán na průběh jazykové hranice a život a dílo německy hovořícího obyvatelstva. Výjimkou nebylo ani Tachovsko nebo severní Plzeňsko, kde se do počátku 21. století dochoval nepočtený soubor staveb stojících v hrázděných konstrukcích. Přechaly odsun německého etnika, dosídlování, dobu kolektivního zemědělství i budování socialistické společnosti. Lidskému zájmu, nebo naopak lhostejnosti byly nuceny čelit i v období po listopadu 1989. V relativně zvýšené míře lze hrázděný dům nalézt na severním Plzeňsku, především pak při hranicích územně-správních celků, jako jsou okresy Plzeň-sever a Karlovy Vary. Příkladem mohou být domy dochované v Rabštejně nad Střelou nebo v městečku Úterý. V obou případech se jedná o lokality plošně památkově chráněné jako městská památková zóna. Objekty jsou zde většinou patrové s rámovou konstrukcí užitou v úrovni druhého nadzemního podlaží a v ploše štítů. V Úterý poutají zaslouženou pozornost především domy stojící na zdejších náměstích. Hrázděné kon-

strukce byly použity nejen při výstavbě obvodových stěn, ale i vnitřních příček. Úctyhodného stáří je dům čp. 123 na dolní (jihovýchodní) straně úterského náměstí, který má hrázděné patro a trám prkenného záklopového stropu s datací 1694. V noci z 16. na 17. srpna 1998 vypukl v jednom z domů na severovýchodní straně náměstí požár, který následně zničil střechu a stropy v objektech čp. 89, 90, 91 a 92. Smutným mementem tragédie je především devastace z památkového i historického hlediska cenného domu čp. 92, kde oheň zničil také hrázděné konstrukce. Během obnovy bylo hrázdění přiznáno pouze iluzivně v patře průčelí. V Úterý byla v období po 2. světové válce demolována řada budov vybavených hrázděnými konstrukcemi. Za zmínku stojí např. dům čp. 87 (zbořen po roce 1960) nebo objekt čp. 125, který stával v sousedství radnice na jihozápadní straně náměstí. Zlikvidován byl také pozoruhodný dům čp. 27, který stál na západním okraji města. Byl patrový, v přízemí (v části se světnicí) roubený, v patře v plném rozsahu hrázděný. Hrázděné patro, případně štít, také měly budovy čp. 80 a 99,

Obr. 6. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), usedlost čp. 1, obytné stavení, pohled od západu. Foto: Stanislav Plešmíd, 2014.

zbořené v období po roce 1955.³ Jiným příkladem může být obytné stavení dvora čp. 1 v obci Popovice nedaleko od Úněšova.⁴ Shodou okolností jde o stavbu, která z celé nepočetné kolekce hrázděných domů dochovaných na západě Čech leží Plzni nejbližší. V relativně malém počtu se hrázděný dům dochoval na Tachovsku, Stříbrsku a Plánsku. Příkladem za všechny je zde stavení dvora čp. 1 v Pačíně u Bezdruzic (okres Tachov). Pačín byl pro své památkové kvality prohlášen vyhláškou MK ČR č. 249 z 22. 9. 1995 za vesnickou památkovou zónu. Dům čp. 1 je patrový, obdélného půdorysu, založený ve vztahu k návsi ve štítové orientaci. Podélná zápražní (severovýchodní) strana je v patře vybavená pavlačí, kterou kryje přesah mansardové střechy. Stavba má trojdílnou dispozici, s předním dvojtraktovým dílem. Na blok bývalé černé kuchyně v přízemí navazuje v úrovni patra další černá kuchyně, vybavená při vstupu malovanými dveřmi. Další dveře opatřené polychromií lze spatřit v přilehlých komorách. Mimořádné památkové, uměleckořemeslné a architektonické kvality domu z Pačina spočívají především v dekorativním pojetí hrázděného štítu. Rámovou konstrukci doplňují esovitě prohnuté pásy a další prvky, které na stroze vyhlížejících hrázděných stavbách z Úterý nebo Rabštejna nenalzáme. Stavení z Pačina bylo v minulosti zdobené malovaným vročením „1774“. V okolí Popovic je možné hrázděné štíty chalup spatřit také v Hůrkách (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever) ve stavení čp. 1⁵ nebo v sousedním čp. 2. Stavení dvora čp. 1 je přízemní, jednotraktové, s roubenou světnicí a světničkou. Štít hlavního průčelí má spodní lichoběžnou část ornamentálně bohatě hrázděnou, horní trojúhelná část je bedněná šikmo kladenými prkny s latováním.⁶ Stavení hůrecké usedlosti čp. 2 je přízemní, roubené, dvoutraktové, se sedlovou střechou. Štít nad okapovým prknem je trojúhelný, ve spodní lichoběžné části dekorativně hrázděný (sloupky hrázdění po stranách vytvářejí paprscitý motiv). Vrchol štítu je paprscitě bedněný, spáry mezi prkny jsou překryté latí. Interiér trojdílné části domu obsahuje uprostřed blok černé kuchyně s navazující chlebovou pecí. Současnou podobu stavení formovaly stavební práce realizované kolem poloviny 19. století.⁷ Také v nedalekém Úněšově (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever) stála do přelomu 70. a 80. let 20. století ve dvoře čp. 1 chalupa se světnicí s roubenými stěnami a hrázděným štítem. Protože objektu hrozil

6

zánik, byla jeho dřevěná část transferována v roce 1981 do asi 5 km vzdálených Klenovic, kde byla upravena na chatku (dnes č. E16).⁸ Do nepočetného výčtu venkovských domů vybavených dekorativně zdobenými hrázděnými štíty patřil také dům usedlosti čp. 3 v Kyjově⁹ u Zadního Chodova (Plzeňský kraj, okres Tachov). Objekt byl patrový, obdélného půdorysu. Měl sedlovou asymetrickou střechu. Obvodové zdívo přízemí bylo zděné z lomového kamene, patro bylo hrázděné. Nad světnicí v přízemí byla velká komora. Východní, resp. jihovýchodní průčelný štít byl vybaven hrázděnou konstrukcí s členitě řešenou trámkovou výplní. Západní polovina patra byla v tomto případě již zděná z pálených cihel. Lze předpokládat, že i zde v minulosti mohla být použita hrázděná konstrukce, kterou například pro dožití nahradila nespálná stěna. Pouze hypoteticky zde bylo

patrem, z rozměrné stodoly a hospodářského objektu (kolna, chlív). Dvůr je zapsán v Ústředním seznamu kulturních památek.

6 Arch. Jaroslav Vajdiš z podniku SÚRPMO Praha, který v rámci inventarizace vesnických staveb v Západočeském kraji stavbu v roce 1973 dokumentoval, uvádí, že roubené stěny pocházejí ještě z 18. století, samotný štít a krov ale jsou produktem mladšího období kolem roku 1850. Jaroslav Vajdiš, *Inventarizace vesnických staveb v západočeském kraji. Složka Hůrky čp. 1 a čp. 2, Popovice čp. 1* (nepublikovaný strojopis), SÚRPMO, Praha 1973–1974.

7 V roce 1973 stavbu zmapoval Jaroslav Vajdiš. Již tehdy charakterizoval technický stav stavení jako zanedbaný. Objekt byl využíván jen částečně, a sice jako skladiště JZD, jehož hospodářská činnost ve dvoře, jak připomíná Vajdiš (pozn. 6), „... ohrožuje životnost památky“.

8 Podle Irena Bukačová – Karel Foud – Tomáš Karel – Jiří Křemenák, *Lidová architektura. Okres Plzeň-sever*, Plzeň 2002.

9 Kyjov (německy Khoau, dnes Plzeňský kraj, okres Tachov) je malá obec ležící při silnici vedoucí z Chodové Plané na Zadní Chodov a dále k hraničnímu přechodu Broumov–Mähring. V písemných pramenech se objevuje poprvé k roku 1420, viz Zdeněk Procházka, *Plánsko a Tachovsko*, Domažlice 2002. Stabliní katastr zaznamenal zástavbu vsi k roku 1838 soustředěnou po obvodu malé návsi nepravidelného tvaru s podélnou osou založenou ve směru sever–jih a rybníkem v severozápadní části zastavěného území. Severovýchodní část intravilánu vsi zaujímal sekundárně rozdělený panský dvůr, jižní část území vyplňovala zhruba desítkou většinou selských nebo chalupnických usedlostí. Při severním okraji návsi stály další tři chalupy, vesměs bez rozvinutého hospodářského zázemí. Patřilo k nim také stavení čp. 3. Zástavba obce byla stabliním katastrem charakterizována především jako spálná – podle <http://archivnimapy.cuzk.cz/maapy/map/Kyjov/Khoau> 1838, vyhledáno 10. 9. 2019.

■ Poznámky

3 Podle Karel Foud – Tomáš Karel – Romana Vrbová, *Úterý, městská památková zóna. Zásady památkové ochrany území*, Plzeň 1998.

4 Popovický dvůr čp. 1 patří díky dochovanému obytnému stavení k unikátním dokladům existence hrázděných konstrukcí i v oblastech ležících poblíž západočeské metropole. Také v tomto případě jde o lokalitu situovanou za někdejší jazykovou hranicí, pro kterou je, kromě jiného, typický právě hrázděný dům, třebaže na území Plzeňského kraje již jde o jev spíše ojedinělý. Jiná situace panuje na Chebsku nebo Sokolovsku (dnes Karlovarský kraj), kde je historická lidová architektura v prvé řadě spojována s tzv. Fachwerkem neboli hrázděným domem.

5 Statek čp. 1 v obci Hůrky (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever) se skládá ze stavení, dále zděných chlívů s nižším

7

8

9

10

Obr. 7. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), usedlost čp. 1, obytné stavení, podélná východní a štítová severní strana, pohled od severovýchodu. Foto: Stanislav Plešmíd, 2014.

Obr. 8. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), usedlost čp. 1, obytné stavení, východní strana, přízemí obytné části. Partie s otvorem po zaniklé předsazené chlebové peci. Foto: Stanislav Plešmíd, 2012.

Obr. 9. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), usedlost čp. 1, obytné stavení, patro, pohled severním směrem k severnímu štítu a do prostoru někdejších sýpek nad chlévy, stav po odstranění výplní hrázdění. Foto: Karel Foud, 2016.

Obr. 10. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), usedlost čp. 1, obytné stavení, obytná místnost v patře nad světnicí, pohled ze síně jižním směrem. Foto: Karel Foud, 2016.

možné očekávat i malou pavlačku. Technický stav objektu byl již v minulosti problematický a nakonec vyústil v jeho samovolnou destrukci.¹⁰ Nepočetnou skupinu hrázděných chalup na severním Plzeňsku, Bezdrůžicku a Plánsku doplňuje obytné stavení dvora čp. 16 v obci Stvolny (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever). Obytný dům je v přízemí převážně roubený.

Hrázděné patro s asymetrickou střechou má na nádvorní straně pavlačku vybavenou vyřezávanými sloupky. Památku datuje do roku 1794 vročení na stropním trámu světnice. Tesanou dataci doplňuje zřejmě monogram M. A. K. a dále popisné číslo No. 17. V roce 1975 objekt dokumentoval v rámci Inventarizace vesnických staveb v Západočeském kraji Ing. arch. Jiří Škabrada z podniku SÚRPMO Praha. V popisu stavby uvádí: „Dům je stále obýván a má vcelku zabezpečenou nutnou, i když nikoli památkově nejvhodnější údržbu. Pokud stodola nedostane novou krytinu, zanikne.“ Stodola se obnovy dočkala až po roce 2000. Tehdy stála jen část roubených stěn, krov zcela chyběl. Nový vlastník nemovitosti se logicky zaměřil v první řadě na opravu obytného stavení, kde bylo nutné prakticky v plném rozsahu provést výměnu roubených stěn v přízemí. Následovala oprava zděných chlévů, záchrana a dostavba roubené stodoly. Obnova se nakonec dočkala také vozovna s kolnou stojící uprostřed dvora. Oprava stvolenské usedlosti čp. 16 patří k pozitivním příkladům přístupu osvětleného vlastníka k obnově kulturní památky, v tomto případě podpořené finančními prostředky z dotačních titulů zřizovaných

ministerstvem kultury a regionální správou. Dendrochronologie provedená firmou DendroLab Ing. Tomáše Kyncl klade dobu kácení dřeva užitého ve stavbě do roku 1792.

Z dějin Popovic

Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever) leží přibližně 20 km severozápadně od Plzně při silnici I/20 Plzeň – Karlovy Vary. V písemných pramenech se poprvé objevují k roku 1242, kdy je v pramenech uváděn Kojata z Popovic. Po polovině 17. století byla ves patrně celá pustá. Obnovena byla nejdříve na přelomu 17. a 18. století, zprvu zřejmě jako vrchnostenský dvůr, při kterém se rozvinula nepočetná zástavba. V období druhé poloviny 17. století byl zdejší region dosídlen německými kolonisty, kteří sem přišli z popudu klášterní vrchnosti.

■ Poznámky

10 Dle zpráv z terénu se k roku 2016 nad částí stavby propadla střecha. Tím se velmi ztížila možnost objekt zachránit a uchovat pro další pokolení. Podle dendrochronologického datování zhotoveného firmou DendroLab Ing. Kyncl v roce 2015 bylo dřevo užitý ve stavbě myšleno roku 1788.

Obr. 11. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), usedlost čp. 1, obytné stavení, jižní průčelí, východní krajní osa. Jednoduché okno v brázděné stěně, zdobené profilovanou dřevěnou podokenní římsou a suprafenestrou ve tvaru trojúhelného frontonu. Foto: Karel Foud, 2016.

Obr. 12. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), usedlost čp. 1, obytné stavení, západní (nádvoří) strana. Patro, průhled pavlačí od jihu severním směrem. Foto: Stanislav Plešmíd, 2014.

V průběhu věků byla ves příslušná k Líšťanům, Chrančovicím a Číhané. K roku 1788 bylo v Popovicích evidováno 22 popisných čísel, jejichž počet stoupl do počátku 20. let 20. století na 34.¹¹ V říjnu 1938 se Popovice staly v důsledku mnichovského diktátu součástí Velkoněmecké říše. V letech 1945 a 1946 došlo k odsunu zdejších Němců. Lokalita jen zvolna získávala nové obyvatele. Jejich další úbytek nastal v 60. letech 20. století a tento trend je ve vsi zřejmý dodnes.

Indikační skica mapy stabilního katastru¹² zaznamenala urbanistickou strukturu vsi k roku 1839 již dotvořenou. V severní části obce bez vyhraněného návesního prostoru a se zástavbou soustředěnou podél cest procházejících lokalitou se rozprostíralo celkem pět nestejně velkých dvorů, z nichž nejzápadněji položený byl také největší. Snad se jednalo o pozůstatek původně vrchnostenského dvora, jehož existence v období po třicetileté válce je zde více než pravděpodobná. Při severním okraji sídla se nacházela ze tří stran uzavřená usedlost čp. 1. Více k jihu ležely u cesty založené zhruba v ose severozápad–jihovýchod další dvě nestejně velké usedlosti. Jižní polovinu intravilánu obce zaujímal kolonie asi dvou desítek malých objektů domkářů, situovaných v řádcích podél cest. Až na nepatrné výjimky se jednalo o stavby vysazené ve štítové orientaci. Kolonie malých objektů domkářů bez rozvinutějšího hospodářského zázemí ve vsi existovala již v 80. letech 18. století. Jejich původ je nejasný, mohlo jít o obydlí lesních dělníků nebo zaměstnanců některé ze skláren, které byly v daném čase v provozu v rozsáhlém lesním masivu severně od vsi. Po zániku vrchnostenského dvora mohly být jeho pozemky rozparcelovány a prodány nebo propachtovány obyvatelům nově vysazené kolonie, situované v jižní polovině Popovic. Zatímco zástavbu největšího ze zdejších dvorů tvořily i nespalné budovy, klasifikoval stabilní katastr zbývající stavby bez výhrad jako spalné. V druhé polovině 19. století a během první třetiny 20. století proběhla prakticky celoplošná obměna historického domovního fondu, kdy spalné konstrukce nahradilo zdvo, kamenné i cihelné. Ještě v roce 1953,¹³ tedy přibližně 7 let po odsunu německého obyva-

11

telstva, byl rozsah zástavby zhruba identický s meziválečným obdobím. Pak ale nastal zlom, lokalita ve svém vývoji stagnovala a naopak došlo k pozvolnému zániku řady budov, a to jak na severu, tak na jihu intravilánu. Demolice, které se nevyhnuly ani někdejšímu vrchnostenskému dvoru, kde zanikla celá jeho západní strana, postihly i selskou usedlost čp. 1.¹⁴ Rok 1990 přežilo ve dvoře čp. 1 pouze obytné stavení a volně stojící hospodářský objekt. Ani v období po pádu komunistického režimu se lokalita půdorysně nijak nerozvinula. Stavební činnost se v posledních 25 letech soustředila spíše jen na ojedinělé adaptace a modernizaci staršího domovního fondu, kam patří také dvůr čp. 1.¹⁵

Popovický dvůr čp. 1 v dějinných souvislostech

Popovický dvůr čp. 1, který náležel v roce 1839 Christophu Ottovi, zaznamenala skica stabilního katastru¹⁶ v tomto období již jako plně dotvořený. Ležel na pozemku č. 30 a skládal se ze čtyř spalných budov obdélného půdorysu. Dvůr s nepravidelným (přibližně trojúhelným) nádvořím vymezovalo ze strany východní obytné stavení, založené podélnou osou ve směru sever–jih. Stranu západní, resp. jihozápadní formovaly dvě nestejně dlouhé budovy, založené

■ Poznámky

11 Bukačová – Foud – Křemenák (pozn. 8).

12 Podle <http://archivnimapy.cuzk.cz/mapy/Popovice-Poplowitz> (1839), vyhledáno 10. 9. 2019.

13 Viz www.archivnimapy.cuzk.cz/uzak/pohledy/archiv.

12

html – podkladové vrstvy – státní mapa odvozená, 1. vydání v měřítku 1 : 5000 (od r. 1950), Manětín 4–7, rok vydání 1953.

14 Není zřejmé, kdy zanikly objekty ležící dle katastrální mapy jak na jihu, tak na severu dvora. K roku 1963 byl statek alespoň zběžně fotograficky dokumentován pracovníky Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Plzni (dále též KSSPPOP v Plzni). Ve stejném čase stála v místech nejjižněji položeného objektu dvora tak, jak ho zachytil nejen stabilní katastr (1839), ale i přibližně o 120 let později tzv. státní mapa odvozená (měřítko 1 : 5000, viz též pozn. 15), zděná brána s překladem. Vznikla nejpozději ve 30. letech 20. století a zbořena byla v období po roce 1963. Objekt uzavírající dvůr od jihu (snad kolna nebo průjezdná stodola) tedy zanikl podstatně dříve, než se původně předpokládalo, a vzpomínutá státní mapa odvozená z 50. let 20. století zřejmě zaznamenala již jen pozemek, nikoliv samotnou stavbu. Fotografie pořídil Karel Tůma, tehdejší fotograf KSSPPOP v Plzni. Snímky jsou dnes uloženy ve fotoarchivu Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Plzni.

15 Projekt rekonstrukce popovického dvora čp. 1 zpracovala v roce 2016 plzeňská firma Atelier Soukup – Opl – Švehla. Dokumentace obnovy stavby se netýká jen obytného stavení, ale i dostavby areálu o stodolu a brány. Oproti předešlé situaci bylo navrženo vystavět novou stodolu v linii severní strany dvora s hřebenem sedlové střechy v ose západ–východ, zatímco situace zachycená stabilním katastrem ji prezentovala jako objekt s podélnou osou ležící ve směru sever–jih. V každém případě již usku- tečněná stavební obnova dala alespoň obytnému stavení a bývalým chlévům šanci na přežití a v mnoha ohledech i možnost rehabilitace.

16 Viz pozn. 14, Popovice – původně Poplowitz – 1839 – úplné – skica.

13

14

15

16

podélnou osou ve směru severozápad–jihovýchod. Delší z nich lze bezpochyby ztotožnit s dosud stojícími, resp. později přezděnými chlívky, zatímco účel severněji položené stavby je prozatím neznámý (snad se jednalo o kolnu, stodolu nebo sýpku). Zcela na jihu, štítem směrem k cestě, stál další objekt, vysazený podélnou osou souběžně s budovami ležícími podél jihozápadní strany dvora. Skica stabilního katastru zachycuje vjezd do statku na jeho severovýchodní straně, v prostoru severně od severního štítu obytného stavení. K roku 1839 ke dvoru patřila i nevelká zahrada pozemkového čísla 43, která ze strany severní, jižní a čas-

tečně i východní obklopovala obytné stavení, a dále velký pozemek trojúhelního tvaru a pozemkového čísla 42, jenž byl katastrem klasifikován jako sad. Obměna spalného domovního fondu za zděný, která ve vsi proběhla v období druhé a třetí třetiny 19. století a v průběhu první třetiny následujícího věku, přinesla několik změn také do obrazu dvora čp. 1. Zatímco obytné stavení setrvalo do počátku 50. let 20. století v situaci odpovídající době vzniku stabilního katastru, proměnou prošel přinejmenším objekt chlívů, stojící nejpozději od 30. let 19. století v jižní části jihozápadní strany dvora. Byl nejen přezděn, ale také o něco

Obr. 13–14. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), usedlost čp. 1, obytné stavení, západní strana, vyřezávaný sloupek a polosloupek pavlače. Za sloupkem je možné spatřit jednu ze dvou posledních dochovaných vnějších okenic. V dolní části snímku je zřetelná profilace prahového trámu hrázděné stěny. Foto: Stanislav Plešmíd, 2012, a Karel Foud, 2016.

Obr. 15, 17. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), usedlost čp. 1, obytné stavení, patro, komůrka nad světničkou, pohled na okno ve východní stěně, vybavené kovanou okenní mříží přichycenou břebky ke kostře hrázdění. Foto: Karel Foud, 2016.

Obr. 16, 18, 19. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), usedlost čp. 1, obytné stavení, jednoduché okno obytné místnosti v patře nad světnicí, západní průčelí, druhá okenní osa od jihu. Výplň okenního otvoru tvoří pevný rám dělený na kříž, nesoucí závěsy pro okenní křídla provedené pouze ve spodní části. Nad poutcem lze spatřit pevné zasklení do drážky. Okenní křídla v rozích zpevňují zdobené řešené rohovníky, do svislého sloupku rámu je vetknutý kovaný vinutý dvouramenný obrtlík. Foto: Karel Foud, 2013, a Stanislav Plešmíd, 2014.

zkrácen. Zbývající dvě budovy situované v jižní části dvora a na severozápadě zanikly snad ještě v první třetině až polovině 20. století, o jejich vzhledu a účelu ale není věrohodných informací. O tři desetiletí později tyto stavby již prokazatelně neexistovaly. V letech 1973–1974 prováděl architekt Jaroslav Vajdiš ze Státního ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů dokumentaci popovického stavení čp. 1 v rámci akce Inventarizace vesnických staveb v Západočeském kraji. Již v té době popisuje technický stav budovy jako „... velmi narušený, její údržba byla v poválečné době zcela zanedbána. Eternitová krytina, ač z architektonických důvodů nevhodná, zabránila úplnému zničení“. Vajdiš dále připomíná, že se stavení dvora čp. 1 „... vyznačuje vysokou architektonickou hodnotou, založenou na dekorativním řešení hrázdění a množství řezaných dřevěných architektonických článků. Úroveň řešení vyzvedává i uspořádání hmoty objektu, především pročlenění dvorního průčelí pavlačí. Hrázděným systémem se budova přiřazuje ke stavebnímu regionu Západních Čech a spolu s jinými (Hůrky, Úněšov) určuje jeho východní hranici, zasahující v tomto místě do okresu Plzeň-sever“. Z uvedeného vyplývá, že již od první poloviny 70. let 20. století byl dvůr bez využití a de facto ponechán svému osudu.¹⁷ Naděje na záchranu se objevila

■ Poznámky

¹⁷ V první polovině 90. let 20. století zchátralou nemovitost získal nový vlastník, který ji hodlal zachránit a využívat. Jeho jediným stavebním počinem ale byla jen obnova

17

18

19

20

21

22

Obr. 20. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), usedlost čp. 1, obytné stavení, patro, pohled od jihozápadu na severní stěnu síně se vstupem do prostoru sýpek. Foto: Karel Foud, 2013.

Obr. 21. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), usedlost čp. 1, obytné stavení, síň v patře se schodištěm do půdy, pohled jihovýchodním směrem na východní stěnu s oknem (vlevo) a jižní stěnu s pozůstatkem zděné konstrukce po někdejší topeništi. Zcela vpravo je vstup do obytných místností nad světnicí. Foto: Karel Foud, 2013.

Obr. 22. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), usedlost čp. 1, obytné stavení, podkroví, pohled k severnímu štítu. Foto: Karel Foud, 2013.

v 90. letech 20. století, kdy nemovitost získal nový vlastník. Záchranné práce však spíše stagnovaly a kromě nového střešního pláště stavbě nic zásadního nepřinesly. V roce 2014 pak dvůr změnil majitele¹⁸ a o rok později byly zahájeny adaptační a obnovovací práce. Jako první byly opraveny zděné chlévy situované při jihozápadní straně usedlosti. V roce 2016 byly zahájeny práce také na obytném stavení.¹⁹ V tu dobu byla stavba prakticky vybydlená a kromě relativně nové střechy byly všechny ostatní konstrukce a stavební prvky poškozené, dožilé, případně volaly po rehabilitaci či záchraně. Ve stejném čase byl proveden průzkum objektu včetně dokumentace a zajištění dendrochronologického datování dochovaných historických dřevěných konstrukcí, podle kterého byly stropní trámy přízemí, trámův hrázdění patra a krov domu zhotoveny z borovic pokácených v letech 1793–1795.²⁰

Popis objektu a stavebněhistorické vyhodnocení

Někdejší obytné stavení dvora čp. 1 v Popovicích u Chrančovic je dvoupatrová stavba podlouhlého obdélního půdorysu o délce přibližně 23 m a šířce 7,7 m, založená při východní straně usedlosti podélnou osou ve směru sever–jih. Přízemí trojdílné dispozice chlévního typu je dnes v celém rozsahu zděné, patro je hrázděné. Střecha domu je sedlová, s nevýraznými námětky, pokrytá novodobou živitnou krytinou. Obytná část, oproti části hospodářské o něco širší, má trojdílnou dispozici s velkou světnicí při jižním průčelí. V části střední se nalézá síň a někdejší černá kuchyně.²¹ V části zadní (bezprostředně navazující na hospodářský trakt) bývaly v minulosti chlévy. Od severu k trojdílné dispozici přiléhá část hospodářská. Zatímco zdívo zadní, chlévní část je smíšené s výraznou převahou kamene, jsou stěny světnice a síně zděné z pálených cihel. Lze se oprávněně domnívat, že světnice a síň stály v minulosti v roubených stěnách, přičemž zděný zde byl pouze blok černé kuchyně. K přezdění došlo neznámo kdy, bezpochyby ale ještě v období před 2. světovou válkou. Tehdy také byla provedena úprava formátu okenních otvorů světnice, které získaly nové velkoplošné vý-

■ Poznámky

střešního pláště obytného stavení. Předesešlé vláknoce-mentové šablony nahradil šablonami z pískované lepenky a do střechy vložil několik vikýřů. Třebaže použitý materiál byl v rozporu s názorem památkové péče, paradoxně ten-

to krok s největší pravděpodobností stavbu zachránil před samovolnou destrukcí po teoreticky možné devastaci krovu srážkovou vodou. Podobná situace nastala u patrového hrázděného stavení čp. 3 v Kyjově na Plánsku (Plzeňský kraj, okres Tachov), kde nezajištění stavby před negativním působením klimatických vlivů znamenalo v nedávné době její samovolné zřícení.

¹⁸ Podle tradice dvůr v minulosti (po roce 1945) obýval jeden z předků současných vlastníků. To také byl jeden z důvodů, proč dnešní držitelé objektu předmětnou nemovitost v roce 2014 zakoupili a rozhodli se pro její obnovu.

¹⁹ Projekt rekonstrukce z dílny Ateliéru Soukup – Opl – Švehla se snažil akceptovat jak zájmy vlastníka, tak připomínky památkové péče. Podobu vlastní realizace v některých aspektech formovaly názory vlastníka a dodavatelů stavby.

²⁰ Podle Výzkumné zprávy č. 156b-16 Dendrochronologické datování konstrukčních prvků hrázděného domu čp. 1 v Popovicích (okr. Plzeň-sever) zhotovené v prosinci 2016 firmou DendroLab Brno, Ing. Tomáš Kyncl.

²¹ V průběhu zpracování Inventarizace památek vesnické architektury, kterou v první polovině 70. let 20. století prováděl pro Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Plzni podnik SÚRPMO Praha (Ing. arch. J. Škabrada a Ing. arch. Vajdiš), byl dokumentován také objekt čp. 1 v Popovicích u Chrančovic. Složka „Chrančovice – Popovice, okr. Plzeň-sever, čp. 1“ obsahuje evidenční kartu s popisem stavby a fotografií, jejím vyhodnocením, půdorys přízemí a patra, dále schéma řezu (vše v měřítku 1 : 200) a 6 ks fotografií formátu 13 × 18 (vše záběry z exteriéru). Složka pořízená architektem Jaroslavem Vajdišem v roce 1973 zaznamenává v půdorysu přízemí také informaci o destrukci chlebové pece ve východní části bloku s černou kuchyní.

23

24

plně.²² Strop světnice je trámový s překládaným záklopem s jemnou profilací hran a se stopami po sekundárně osazeném omítaném podhledu. Strop síně je trámový s prkenným záklopem. V severní části síně se nalézá dřevěné jednoramenné schodiště směřující do patra. Blok černé kuchyně situovaný ve východní části středního dílu je zděný z lomového kamene. Klenba komínového sopouchu i segmentové pasy nad topeništěm jsou vyzděné z pálených cihel. Prvotní funkci prostory připomínají vrstvy sazí a dehtu usazené na stěnách i na klenbě. Místo s topeništěm v jižní stěně přilehlé od severu ke světnici bylo sekundárně přezděné. Do bloku černé kuchyně byl standardně zaústěn kouřovod z kamen či pece vložený do prostoru světnice. Interiér kuchyně dnes osvětluje malé okénko zřízené ve výrazně větších okenní nise ve východní stěně. Východní stěna černé kuchyně sousedila s tělesem

předsazené chlebové pece, na jejíž někdejší existenci poukazuje dokumentace pořízená arch. Vajdišem.²³ Zdivo bývalé chlévní části stavení (zadní díl domu) bylo z vnitřní strany sekundárně opatřeno cihelnou plentou. Někdejší hospodářský původ prostory dokládá nálezy valounové dlažby ukryté pod mladší podlahovou vrstvou. Strop zde byl původně poválový. Interiér chlévů je přístupný jak ze síně (od jihu), tak ze dvora (ze západu). Od severu na zadní díl domu navazuje část hospodářská s chlévy či stájemi. Strop zde byl trámový s povalem podporovaný průvlaky. Zdivo je kamené s nepatrnou příměsí úlomků cihel, vstup s malým okenním otvorem je zřízen na straně nádvorní.

Patro domu, vybavené na nádvorní straně pavlačí, je v celém rozsahu hrázděné. Konstrukce hrázdění je až na podstřešní části obou štítů relativně jednoduchá, avšak doko-

Obr. 23. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), usedlost čp. 1, obytné stavení, pohled od severovýchodu, stav po obnově hrázdění a výplní otvorů. Foto: Karel Foud, 2018.

Obr. 24. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), usedlost čp. 1, obytné stavení, obytná místnost v patře nad světnicí, pohled ze síně jižním směrem, stav po obnově stěn a výplní otvorů. Foto: Karel Foud, 2018.

nale řemeslně zpracovaná, složená z ručně opracovaných prahových vaznic, svislých sloupků, paždíků a horních vaznic (ližin), spojených pomocí čepů, jištěných kolíky z tvrdého dřeva. Prahové trámy jsou na spodní volné hraně opatřeny jemnou profilací a v nárožích kolmo plátovány na zámek. V ploše nádvorní strany (v rozsahu pavlače) je navíc provedeno zavětrování pomocí šikmých vzpěr plátovaných přes paždíky čepovaných do prahové a horní vaznice. Také zde jsou spoje jištěny dřevěnými kolíky. Oba štíty jsou řešeny náročněji, s prvky inspirovanými architekturou nejvyspělejších hrázděných domů vyskytujících se např. na Chebsku. Ve štítech je rastr sloupků a paždíků zhuštěn šikmými vzpěrami a v parapetních výplních a mezi okny štítu bylo provedeno husté kladené „šachování“. Výplň kostry tvoří vyzdívkový z cihel a kamene.²⁴ Část nad světnicí je rozdělena na dvě obytné místnosti, větší při jihozápadním nároží a menší přístěnek při straně východní. V příčce oddělující prostory patra

■ Poznámky

22 Podle dnes již historických fotografií ze 60.–80. let 20. století, uložených ve fotoarchivu NPÚ, ÚOP v Plzni, a digitální fotodokumentace pořízené v lednu 2012 se jednalo o dřevěná dvojí okna, dvou- (ve štítovém průčelí) nebo trojkřídlá. Křídla byla v horních dvou třetinách členěná příčlímí a opatřená mosaznými olivami a zapuštěnými závěsy s válcovým pouzdrům se zaobleným zakončením. Vnější okno bylo osazeno za líc fasády do špalety. V 90. letech 20. století tato okna již neexistovala, resp. „in situ“ byla jen torza rámu. Křídla byla vysazena a deponována v chlévní části domu. Kompletně dochované vnější okno zůstalo osazeno pouze v první ose od jihu východního průčelí (na místě bylo ještě v roce 2015). V době průzkumu již křídla nebyla na stavbě, neboť byla zahájena její celková obnova.

23 Vajdiš (pozn. 6).

24 Cihelné vyzdívkové byly místy „doklínovány“ pomocí plochých kamenů či úlomky střešních tašek. V roce 2016 byla část vyzdívek z hrázdění odstraněna. Vyzdívkové nesly hladkou, poměrně jemnou vápennou omítku se souvrstvím nátěrů (převažovala žlutookrová a zelená), místy přecházející na konstrukční prvky hrázděné stěny. Severní štít byl téměř bez vyzdívek již na počátku 90. let 20. století. Kromě kamene nebo cihel tvořil výplň hrázdění u jiných staveb také dřevěné latě obalené slámou, následně překrytou hliněnou omítkou.

25

Obr. 25. Indikační skica mapy stabilního katastru, Popovice – Popplowitz, usedlost čp. 1 na pozemku 30. Zdroj: <http://archivnimapy.cz/kz/mapy/map/Popplowitz-Popovice-1839>.

Obr. 26. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), usedlost čp. 1, obytné stavení, jižní štítové průčelí, stav po obnově hrázdění a výplni otvorů. Foto: Karel Foud, 2018.

26

jsou pěkné jednokřídlé rámové dveře s vnějšími esovitými závěsy a krabicovým zámekem. Vstupní otvor je deštěný a opatřený nadsvětlíkem. Světnice, síň a sýpka v patře dosud osvětlují okna (celkem jich je 8) pozdně barokního typu, s rámem přiloženým z rubové strany k trámoví hrázděné konstrukce, pocházející s největší pravděpodobností z doby výstavby objektu. Jedná se o dřevěné, jednoduché, dvoukřídlé, dovnitř otvíravé okenní výplně, jejichž rám je dělený poutcem a středovým sloupkem opatřeným na lícní straně profilem (přípevněným dřevěnými kolíčky) s odsazeným oblounem (zřejmě inspirace prvkem charakteristickým pro barokní okno). Křídla pod poutcem jsou na výšku obdélná a rozdělená v polovině výšky příčlím. Nad poutcem je pevně zasklené do drážky. Křídla jsou rovněž zasklena do drážky bez pomoci kytu (místy lze sledovat dodatečné zasklení, kdy byla drážka z jedné strany odsekána a zasklení bylo fixováno kytem). Okno při pohledu z lícní strany působí jako čtyřkřídlé, dělené do šesti tabulek. Spodní a horní rozpěra okenního otvoru je na lícní straně zdobena přímou předstupující profilovanou římsou, ve štítovém průčelí jsou kromě ní navíc trojúhelné frontony. Okenní rám je na interiérové straně lemován širokými fošnami vytvářejícími orámování, zdobené po obvodu velmi subtilními profilovanými dřevěnými lištami. Nárožní spoje

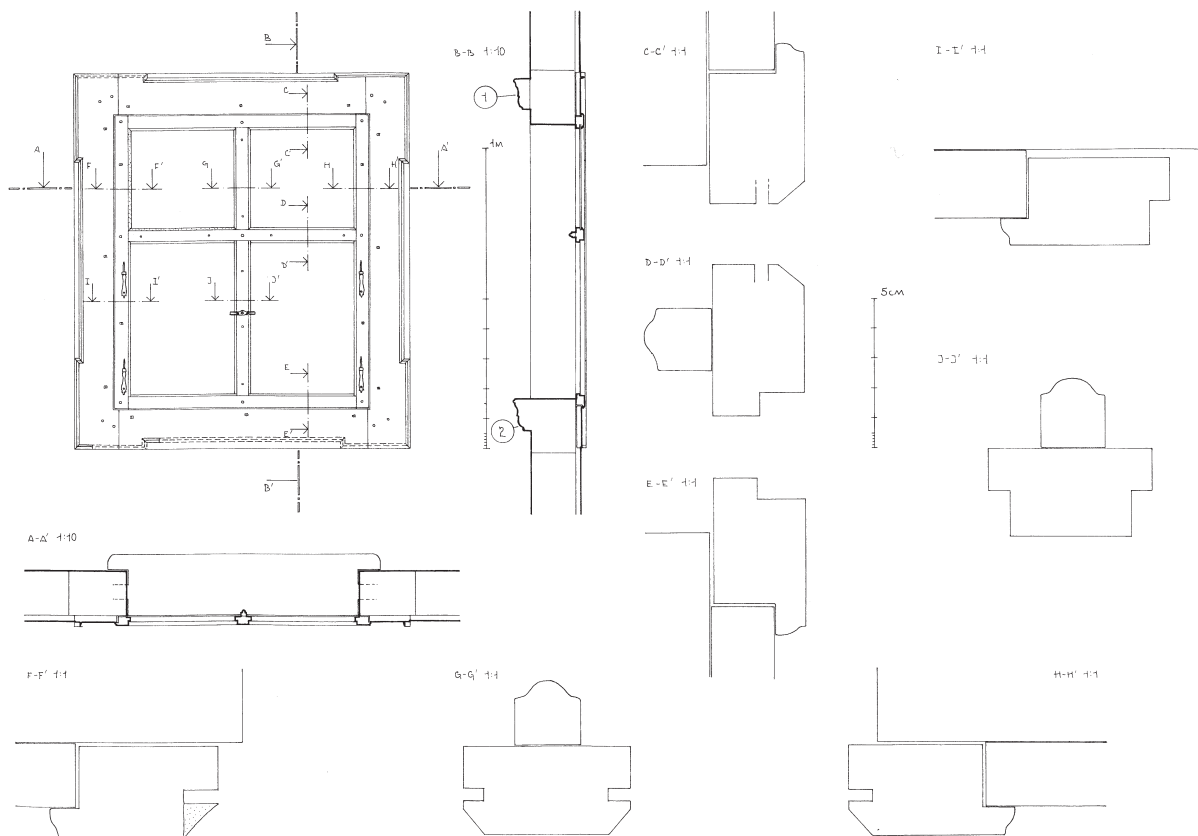
obložkových fošen jsou jištěny vždy dvojicí dřevěných kolíčků. Lišty vytvářejí v rozích ucha na způsob barokních okenních štukových šambrán či kamenných ostění. Fošny jsou zapašeny pod polodrážku okenního rámu a z vnější strany je k nim dotažena vápenná omítka nahozená na rákos. Rám i jeho obložení jsou k hrázděné stěně připevněny pomocí kovaných hřebů. Truhlářskou práci doplňuje nezbytné kování sestávající z rohovníkových závěsů, dvoudílných závěsných háků s opěrkou, dvouramenného vinutého obrtlíku na hřebu s podložkou a kulovitou hlavicí a úchopkami tvořenými kyvným kroužkem na čtvercové, nakoso postavené tvarované podložce. Na lícní straně okna jsou značně degradované (patrně olejové) nátěry. Lícni vrstvu tvoří žlutookrové barvy, pod kterými lze spatřit fragmenty barvy zelenomodré, které byly nalezeny i pod čelem oblounu na boční straně hrázděné konstrukce. Všechna okna v patře domu a ve štítech byla opatřena prostými vnějšími dřevěnými dvoukřídlými svlakovými okenicemi s vnějšími pásovými kovanými závěsy. Kompletněji dochované okenice zbyly jen dvě, v jednom okně na pavlač a v jednom okně východního průčelí (jinak v ostěních okenních otvorů zůstaly prosté kované závěsné háky. Některá okna východního průčelí byla opatřena kovanou mříží z pásového železa (vyloučit nelze dodatečné osazení). Strop obytných místností v patře je trámový, řešený shodně se stropem světnice v přízemí (prkenný překládaný záklop), podlaha je prkenná. Dřevěné schodiště vedoucí z přízemí do patra ústí do prostoru velké síně, rozlohou odpovídající síni a černé kuchyni v úrovni prvního nadzemního podlaží. Jižněji položenou část síně zaujímal v minulosti rozložitý těleso průlezného komínu, postaveného

nad klenbou spodní černé kuchyně. Z celé konstrukce se dochovala jen její jižní stěna.²⁵ Strop síně je trámový s prkenným záklopem. V síni je při jižní straně osazeno dřevěné jednoramenné schodiště do podkroví. V síni se také dochovala část původní výplně kostry hrázdění, zde tvořená zdívkou z lomového kamene. Zbývající zhruba polovinu délky stavby zaujímaly sýpky přístupné z horní síně. V západní stěně síně se nachází vstupní otvor na pavlač, vybavený kvalitními svlakovými dveřmi (patrně původními) s vnějšími pásovými kovanými závěsy, na lícni straně ještě doplněnými rytou výzdobou naznačující rámovou konstrukci. Pavlač dosahuje dvou třetin délky stavení od severního štítu až ke vstupu do síně ze zápraží. Kryje ji přesah střechy a její konstrukci nad chlévní částí domu a připojenou hospodářskou částí vynášejí stropní trámy s čely zdobenými profilací. Pavlač má zábradlí s poprsnicí bedněnou prkny s řezbou stylizovanou do podoby plochých kuželek. Hranolové sloupky z konstrukce zábradlí mají v části nad madlem tvar hraněných kuželek. Podlaha pavlače je prkenná. Konstrukce krovu je hambalková, opatřená stojatou stolicí podélného vázání. Vazné trámy provedené ve všech vazbách slouží zároveň jako stropnice patra. Spoje se vyskytují převážně čepové, jištěné dřevěným kolíkem. Dřevo je ručně tesané, velmi kvalitně opracované, tesařské značky jsou tvořeny vyseknutými římskými číslicemi a trojúhelníčky.

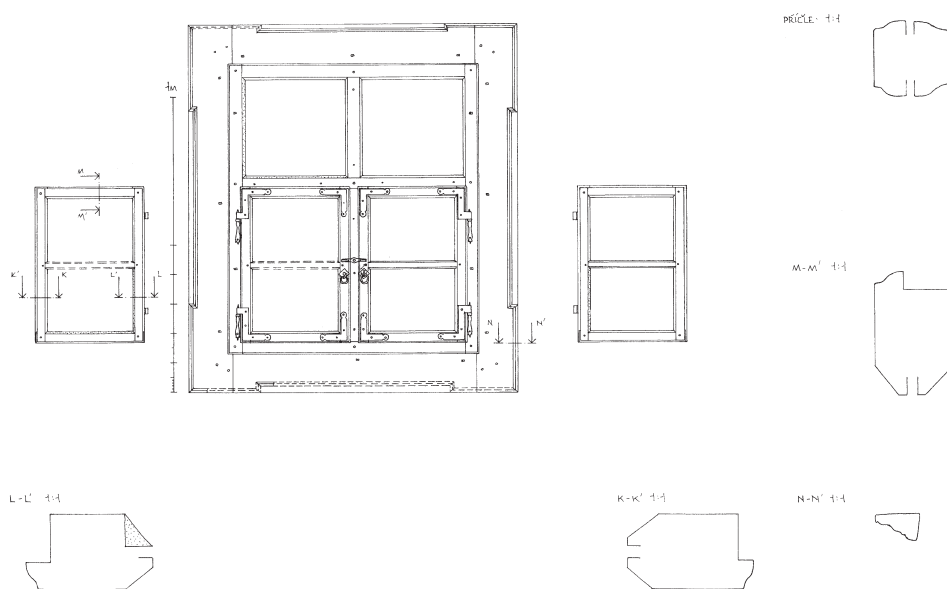
■ Poznámky

25 Lze se domnívat, že řešení malé kuchyně v prostoru velkého komína bylo v případě popovického čp. 1 podobné situaci, jakou známe z domu čp. 1 v Pačíně na Bezdrůžicku.

27

28

Ve spodní etáži obou štítů jsou provedeny šikmé sloupky (souběžné se střešní rovinou) podpírající konce středových vaznic (s pětibokce redukovaným profilem), přes které je kampanovaný hambalek, zakomponovaný stejně jako šikmé sloupky do skladby štítu.

Dispozice objektu se v zásadě neliší od podobných domů dochovaných na území Plzeň-

ského kraje za někdejší jazykovou hranicí. Zadní díl stavby v tomto případě místo komory nahrazuje chlév, zcela v duchu zvyklostí, které si někdejší kolonisté s sebou přinesli ze své původní vlasti. Podobně tomu je v případě hrázděných stěn, kdy je tato technologie přisuzována v první řadě stavebníkům z území s převahou německy mluvícího obyvatelstva. Meto-

Obr. 27. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), obytné stavení usedlosti čp. 1, okenní výplň, patro západního průčelí, druhá osa od jihu. Výkresová dokumentace – rám – pohled 1:10, svislý a půdorysný řez 1:10, řezy 1:1. Zaměření a kresba: Stanislav Plešmíd, 2014.

Obr. 28. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), obytné stavení usedlosti čp. 1, okenní výplň, patro, západní průčelí, druhá osa od jihu. Výkresová dokumentace – okno – pohledy 1:10, řezy 1:1. Zaměření a kresba: Stanislav Plešmíd, 2014.

da hrázdění se užívala v minulosti i v samotné Plzni, jak na to poukazují např. archeologické výzkumy prováděné v prostředí gotického jádra města.²⁶ V zásadě představuje standardní řešení výstavby stěn a kombinaci několika

■ Poznámky

26 Karel Nováček – Pavel Vařeka, Pozůstatky lokačního domu v čp. 289 v Plzni, in: *Život v archeologii středověku. Sborník příspěvků věnovaných M. Richterovi a Z. Smetánkovi*, Praha 1997. Archeologický průzkum části domu čp. 289 na severní straně plzeňského náměstí Republiky prokázal užívání technologie hrázdění i v prostředí středověké Plzně, kde ale v důsledku požárů a modernizace tento typ konstrukcí později zcela vymizel. Nález části hrázděné konstrukce v místech popisované stavby klade

Obr. 29. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), obytné stavení usedlosti čp. 1, okenní výplň, patro západního průčelí, druhá osa od jihu. Výkresová dokumentace – okno – detaily kování 1:1. Zaměření a kresba: Stanislav Plešmíd, 2014.

Obr. 30. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), obytné stavení usedlosti čp. 1, okenní otvor, patro západního průčelí, druhá osa od jihu. Výkresová dokumentace – řezy nadpražní a podokenní římsou 1:1. Zaměření a kresba: Stanislav Plešmíd, 2014.

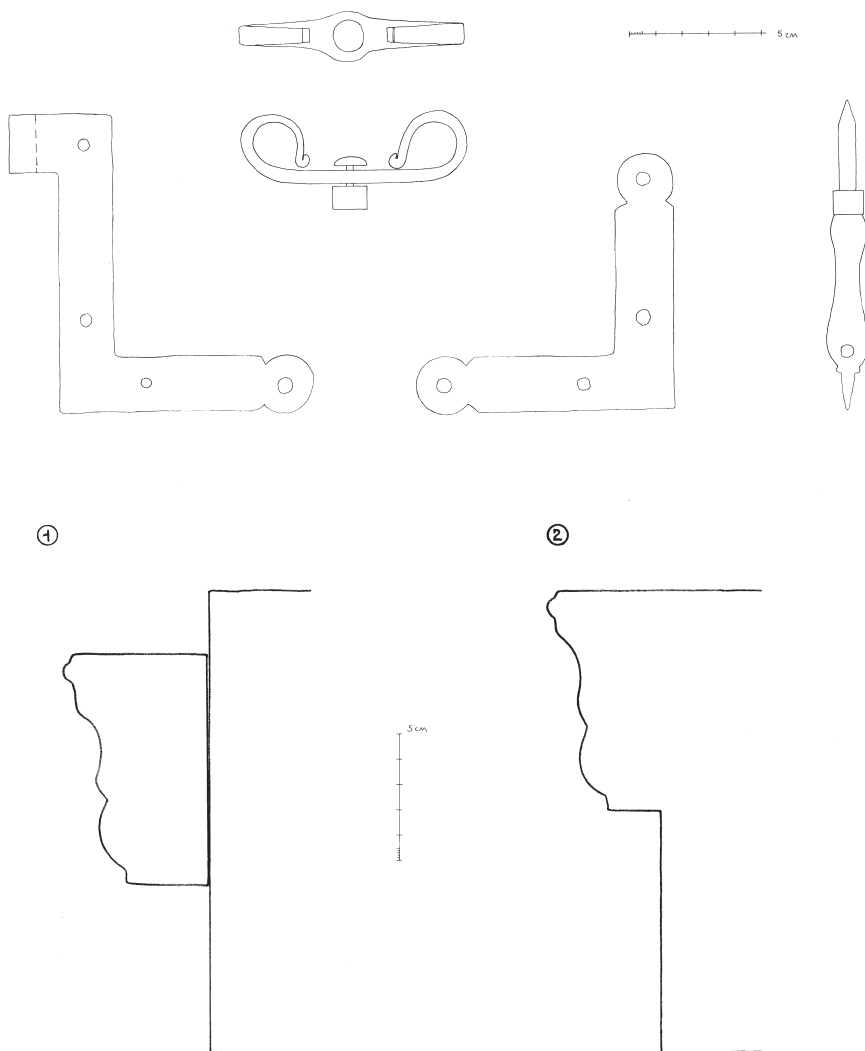
historií prověřených stavebních technologií, z nichž prim v tomto případě hraje hrázdění. Stavbu v minulosti s největší pravděpodobností doplňovaly roubené stěny světnice v přízemí, pro dožití nahrazené nejpozději v průběhu první třetiny 20. století nespalným zdivem. Ve světnici na stropních trámech (na západní straně) zůstaly volné zádlabý a v jižním štítovém průčelí se zřejmě dochoval horní trám roubené stěny, maskovaný z čela tenkou cihelnou plentou. Obdobnou situaci nalézáme také u jiných obytných budov v oblasti českého západu a v případě popovického stavení čp. 1 tomu asi nebylo jinak.

Závěrem

Obnova hrázděného domu čp. 1 v Popovicích na severním Plzeňsku tak, jak v uplynulém období proběhla, v první řadě přinesla stavbě záchranu a nové smysluplné využití. Dochované historické konstrukce, především hrázděné patro a krov, byly v převažující míře zachovány. Hrázdění bylo opraveno formou dílčích výměn a protézování tak, jak si to vyžadoval technický stav původních dřevěných prvků. Zachránit a ve stavbě opětovně využít se podařilo také několik původních oken dochovaných v patře. Zachován a opraven byl strop s prkenným záklopem v přední části stavby. Ve snaze zlepšit tepelně-izolační vlastnosti hrázděného patra a zajistit tepelný komfort během jeho celoročního obývání bylo nutné hrázděnou konstrukci z vnitřní strany zesílit vložením dřevěné konstrukce, která tvarově kopíruje původní hrázdění. Problematika tepelně-izolačních vlastností dochovaných historických dřevěných konstrukcí byla předmětem opakujících se diskusí mezi investorem, projektantem a památkovou péčí. Výsledek je kompromisní řešení, které je třeba konfrontovat se stavem, v jakém se objekt nacházel před zahájením oprav. V Plzeňském kraji v období po roce 1990 proběhla stavební obnova historických hrázděných staveb v lidovém prostředí venkova skutečně jen ojediněle. Opravováno bylo stavení čp. 1 v Pačině (stavební práce však nebyly dosud dokončeny a některé zásahy lze z pohledu památkové péče označit

za problematické) a v citovaných Popovicích. Podařila se bezesporu citlivě provedená oprava domu čp. 16 ve Stvolnech a prakticky v plném rozsahu musela být obnovena hrázděná konstrukce stěn kaple sv. Barbory v Honezovicích. Zachování dřevěných stavebních konstrukcí, roubených i hrázděných, u historických staveb, především pak objektů určených ke každodennímu užívání, není jednoduché. Oprava stavení čp. 1 v Popovicích u Chrančovic na severním Plzeňsku, její příprava a především samotný průběh umožnily nahlédnout do stavebního vývoje památky a dokumentovat jak nálezové situace, tak dochované truhlářské uměleckořemeslné prvky a výplně stavebních otvorů.

Tato práce vznikla v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: Výzkum nemovitých památek v ČR, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

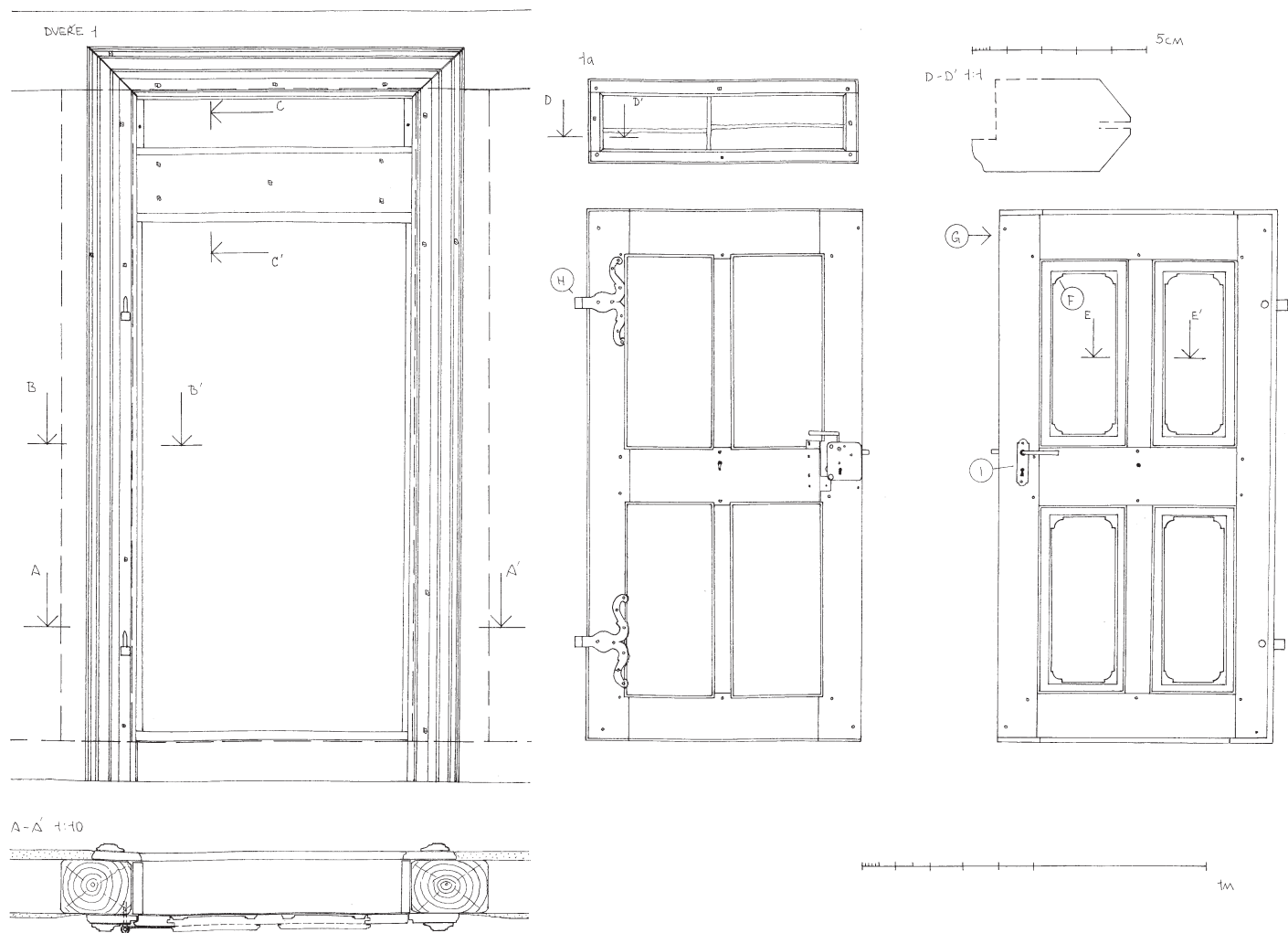
29

30

■ Poznámky

dendrochronologie již do období kolem roku 1289, tedy do časů založení Plzně. Stejně jako hrázděné konstrukce vymizely z centra západočeské metropole také v minulosti běžně užívané roubené stěny. Jedním z posledních objevů na území městské památkové rezervace Plzeň je nález dřevěného srubu v domě čp. 138 na jižní straně náměstí Republiky. Dřevo užitě v této stavbě bylo podle dendrodatace myčeno v období let 1532–1534 a 1666–1680. Viz Jan Anderle – Josef Kyncl, Srub v domě čp. 138 v Plzni, in: *Průzkumy památek* II, 1997, s. 73–77. V bezprostředním okolí Plzně se v prostředí vesnic se stavebním fondem formovaným v období první poloviny 19. století zlidovělým klasicismem dochovalo do dnešních dnů několik stavení vybavených roubenými stěnami. K nejlépe zachovaným roubeným chalupám patří stavení usedlosti čp. 2 na návsi v Plzni-Koterově. Roubení světnice klade dendrochronologie do počátku 60. let 18. století.

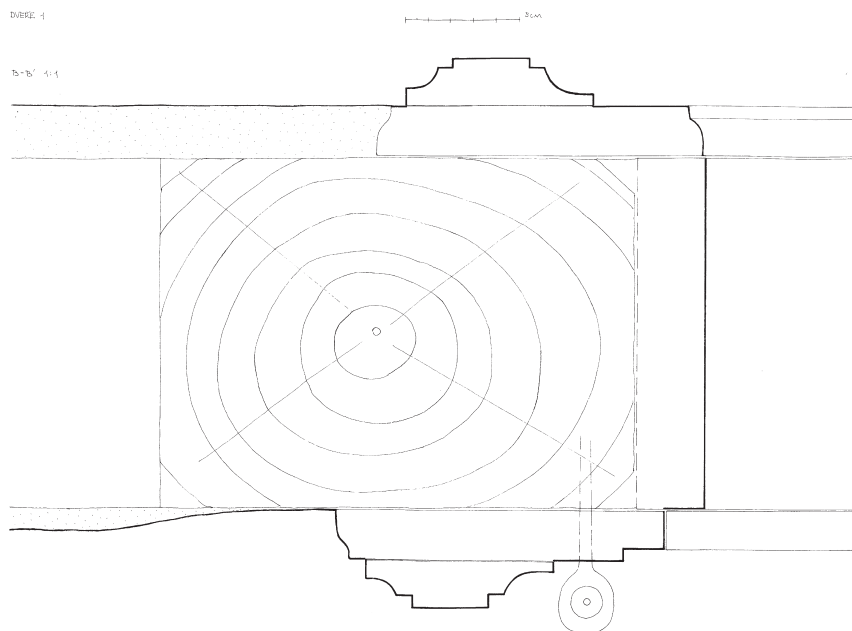

31

Obr. 31. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), obytné stavení usedlosti čp. 1, dveře v příčce mezi světnicí a přístěnkem v patře obytné části. Výkresová dokumentace – pohledy a půdorysný řez 1:10; detail profilu výplně nadsvětlíku 1:1. Zaměření a kresba: Stanislav Plešmíd, 2017.

Obr. 32. Popovice (Plzeňský kraj, okres Plzeň-sever), obytné stavení usedlosti čp. 1, dveře v příčce mezi světnicí a přístěnkem v patře obytné části. Výkresová dokumentace – řez levou stojkou ostění 1:1. Zaměření a kresba: Stanislav Plešmíd, 2017.

32